

CIRIL ZLOBEC

Konec šestdesetih ali v začetku sedemdesetih let sem v Dragi predaval o "mladih" v slovenski literaturi in kulturi; bil sem presenečen, ko sem listal po tedanjem revialnem in "mladinskem" tisku: zanikanje Vidmarja je bilo med mladimi skoraj obvezna intelektualna in estetska drža. Večina se je ob vstopanju v slovensko javno zavest uveljavljala pogosto brez lastnih idej, a s temperamentnim zavračanjem vsega, kar je pomenil Vidmar kot kritik in javna osebnost. Če ne bi bilo njegovih pogledov in nazorov, bi se marsikdo mnogo teže izmotal iz svoje kulturniške anonimnosti. Vidmar je bil torej dovolj močna in pomembna, celo avtoritativna osebnost, izzivalno stoječ sam zase in pogosto proti vsem, pozornost javnosti pa je zato osvetlila tudi tistega, ki se je kakor koli spotaknil obenj.

Novinarji iz drugih jugoslovanskih republik so me takrat in pozneje skoraj praviloma povprašali tudi za mnenje o Vidmarju. Nekoč sem iskreno izjavil: "Josip Vidmar je velik človek, zato ima pravico vsaj do manjših napak. Največja med njimi je podcenjevanje kvalitete slovenske povojne literature." Tega mnenja vse do danes nisem spremenil. Njegove literarne in gledališke kritike, nič manj pa tudi njegova razmišljanja o nacionalni tematiki, so bile vedno osebno razpoznavne, odmevne, vplivne. V marsikaterem pogledu tudi ekskluzivne, vendar nikoli dolgočasne ali prazno leporečne. In vendar: Vidmar, ki je namerno hotel stati in ostati *nad* svojim časom in sočasnostjo slovenske literature, je kot zagovornik določenih estetskih norm in etične zavezanosti pisatelja (pesnika, dramatika) stoterim podobam nekakšne univerzalne Resnice življenja (poudarjeno ne transcendenčne in ne nazorske)

prav zaradi te drže stal in ostal tudi *zunaj* nje. Kljubovalno ali mimikrijsko je namreč z misljo nanj vsak izmed nas iskal sebe in svojo pot mimo njega.

Vidmar je bil nedvomno velik kritik z neprizanesljivo strogimi merili, toda nihče, niti v kritiki, mu ni sledil; za njim niso ostali nasledniki, celo posnemovalci ne, še manj seveda kaka šola. Take pozicije v slovenski literaturi in kulturi zlasti povojnega obdobja se je popolnoma zavedal in se v njej, skoraj samovšečno, dobro počutil. Slovensko literaturo svojega časa ali vsaj njen večji del je odklanjal s sklicevanjem na kvaliteto in nacionalno sporočilnost Prešerna, Cankarja, Župančiča (z določenimi pridržki). Toda slovenskemu modernizmu kljub odmevnosti svoje kritiške besede in ostrini estetskih, včasih tudi političnih sodb in obsodb ni mogel do živega.

Ne glede na to, kakšen odnos imamo danes do Josipa Vidmarja in njegove dediščine, najbrž tudi najbolj strastni zanikovalci ne morejo mimo njegovega pomena tako med obema vojnama kot po drugi svetovni vojni. Že njegova razprava *Kulturni problem slovenstva* (1932) je bila in ostaja prav programsko besedilo, h kateremu so se vračale cele generacije in ga lahko imamo za simptomatično, ko razpravljamo o Vidmarju: kultura in slovenstvo sta bila in ostala vse življenje njegovo temeljno človeško in pisateljsko vodilo, od česar ga ni odvrnil niti vstop v aktivno politiko med zadnjo vojno in po njej. Dovolj je, če se ob tem spomnimo dveh odločnih polemik z dogmatskima ideologoma socrealizma, z Rusom Lifčičem in Slovencem Borisom Zihherlom.

V tem svojem eksistencialnem pomenu kulture v življenju svojega naroda je, sicer obvladovano kritičen do vsega, zdrknil celo v romantično utopijo o "slovenskih Atenah", kar gre razumeti kot Vidmarjevo popolno zavezanost kulturi, brez katere bi bil poguben vsak družbeni sistem danes ali v prihodnosti. Za Slovence še posebej.

V današnjem ponovnem, župančičevsko razbolenem iskanju individualne in narodove podobe ostaja Vidmarjeva nacionalna in kulturna drža že zmeraj živa dediščina, iz katere je mogoče črpati tako spodbudo kot argument za našo današnjo pisateljsko navzočnost v javnem življenju. Marsikatera Vidmarjeva ostrina, pa tudi marsikatera krivična sodba, se nam danes (morda bolj kot takrat, ko je bila izrečena ali zapisana) kaže kot logična posledica njegovega prepričanja, da sta smisel in vloga vsakršne resne in odgovorne kritike predvsem v strokovni in etični presoji vsega, kar si upravičeno ali neupravičeno lasti oznako kultura, umetnost. On sam je kritiki, tudi svoji, prisojal omejen "rok trajanja". Spominjam se njegovih besed, ko smo ga ob devetdesetletnici še posebej slavili. "Ah, dajte no," je odmahnil z roko, "kdo sploh še kaj da na besede tudi najuglednejšega kritika deset, petdeset let po njegovi smrti ... medtem ko najbolj zanikrn pesnik lahko napiše pesem, ki ostane živa, neiztrgljivi del naše kulturne in nacionalne dediščine."

Takšnega vidim Josipa Vidmarja še danes, deset let po njegovi smrti.

(Če bi se kdo znašel v skušnjavi, da bi ta zapis razumel kot nekritično hvalnico, naj mu zaupam, da sem bil z Josipom Vidmarjem ves najin skupni življenjski čas v nenehnem polemičnem odnosu, celo marsikatero bridko uro sem moral prestati zaradi njega. Pa vendar ...)